

## פרק כ (1) / בין יונתן לדוד

לפי הצעה זו, המלך צפוי לתהות על העדרו של דוד מסעודת החודש, בה אמור היה להשתתף. כיצד מתיישבת הצעה זו עם העובדה שבפרק הקודם נמלט דוד בערמה מיוחדת, לאחר ששאל ביקש להרגו? כלום באמת אמור היה לשבת לסעוד עם שאול, כאילו לא קרה דבר זמן קצר קודם לכן?! האינן זה מתבקש, לאור המסופר בפרק הקודם, שברגע שיראה שאול את דוד, יצווה מיד להרגו?

רד"ק הציע פתרון לבעיות אלו:

אלא היה חושב יהונתן שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמר 'חי ה' אם יומת' (ט, ו), ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבועה ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד ניות ברמה להמיתו, היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה... לפיכך היה מבטיחו יהונתן, כי היה יכול להשמר ממנו בהיות עליו רוח הרעה, ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההוא, אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו. ושאל היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה, אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן, או כדי שלא יעצב יהונתן, כמו שאמר לדוד, והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבים אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן, לפיכך נשבע דוד ואמר 'חי ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות'. ונראה, כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה ניות, והיה בשלחן אביו כיום ביום, כמו שאומר 'אנכי ישב אשב עם המלך לאכול', כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום, ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו אלי.

רד"ק מציע פתרון מסועף לשתי הבעיות. לדעתו, יונתן חשב ששאל לא יפגע בו אחרי שנשבע "חי ה' אם יומת", ושניסיונות הפגיעה בו בפרק הקודם נבעו רק מן הרוח הרעה,<sup>3</sup> ואינם קיימים בהעדרה; לפיכך ניסה יונתן להרגיע את דוד, שגם בשעת הרוח הרעה יהיה בכוחו להינצל מניסיונות הפגיעה של שאול. שאול, מצדו, התכוון לפגוע בדוד גם בלא קשר לרוח הרעה, אך את זאת העלים מיונתן, ואמר רק לעבדיו. ידיעה זו הודלפה לדוד, ועל כן ניסה לשכנע את יונתן ששאל רוצה להרגו גם בלא הרוח הרעה. את הבעיה השנייה פותר רד"ק בטענה שיונתן החזיר את דוד לבית שאול, ולכן היה מצופה מדוד להיות נוכח בסעודה, אלא שדוד חשש מסיטואציה זו.

### א. הקשיים בהבנת רצף האירועים

קיים קושי משמעותי בהבנת רצף האירועים המתוארים בפרק הקודם ובפתח פרקנו. זה עתה נמלט דוד בעור שיניו ממלאכיו של שאול, שבאו לתפסו ולהמיתו במצוות שאול. הוא ברח עם שמואל לניות ברמה, ושם התרחשה האפיזודה בה עסקנו בשיעור הקודם: התנבאותם של שאול ושליחיו, שבעקבותיה נכשל ניסיונם ללכוד את דוד. אחר כל הדברים האלה בורח דוד אל יונתן, וטענה מובנת בפיו:

(א) וַיִּבְרַח דָּוִד מִנְיֹת בְרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר לְפָנָי יְהוֹנָתָן מָה עָשִׂיתִי מָה עֹנִי וּמָה חָטָאתִי לְפָנָי אָבִיךָ כִּי מִבְּקֶשׁ אֶת נַפְשִׁי:

תשובתו של יונתן מפתיעה:

(ב) וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא תָמוּת הַנְּהָ לֹא יַעֲשֶׂה אָבִי דָבָר גְּדוֹל אוֹ דָבָר קָטָן וְלֹא יִגְלֶה אֶת אָזְנִי וּמַדּוּעַ יִסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת:

יונתן מוצג כמי שמופתע לחלוטין מהרעיון ששאל אביו מבקש את נפש דוד, בעיקר מפני שאביו רגיל לשתף אותו בכל החלטותיו. כיצד עולים דברים אלו בקנה אחד עם האמור בפרק הקודם (ט, א-ב): "וַיִּדְבֹר שְׂאוּל אֶל יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאָל כָּל עֲבָדָיו לְהַמִּית אֶת דָּוִד... וַיִּגַּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מִבְּקֶשׁ שְׂאוּל אָבִי לְהַמִּיתְךָ...?! וכיצד הם מתיישבים עם תגובתו של דוד לדברי יונתן בפרקנו:

(ג) וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יְדַע יְדַע אָבִיךָ כִּי מִצְּאֵתִי חָן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אֵל יְדַע זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן יַעֲצֹב וְאוֹלֵם חֵי ה' וְחֵי נַפְשְׁךָ כִּי כָּפַשְׁע בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת:

איך יכול דוד לטעון ששאל מסתיר מיונתן דברים באופן מכוון, בשעה שרק בפרק הקודם אמר לו שאול בפירוש שהוא מתכוון להרוג את דוד?

יתרה מזאת, דוד מציע ליונתן דרך לבדוק מה יחסו של שאול כלפיו – היעדרותו המכוונת מסעודת ראש החודש:

(ה) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל יְהוֹנָתָן הַנְּהָ חֲדָשׁ מִחֵר וְאֲנֹכִי יֹשֵׁב אֲשֶׁב עִם הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל וְשִׁלְחָתִי וְנִסְתַּרְתִּי בְּשַׂדֵּה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִישִׁית:<sup>1</sup> (ו) אִם פָּקַד יִפְקְדֵנִי אָבִיךָ וְאִמְרַתְּ נִשְׂאֵל נִשְׂאֵל מִמֶּנִּי דָוִד לְרוּץ בֵּית לָחֵם עִירוֹ כִּי יָבֹחַ הַיָּמִים<sup>2</sup> שָׁם לְכָל הַמִּשְׁפָּחָה: (ז) אִם פָּה יֹאמֶר טוֹב שְׁלוֹם לְעַבְדְּךָ וְאִם חָרָה יַחֲרָה לוֹ יְדַע כִּי כְלָתָה הָרַעָה מֵעַמּוֹ:

1 משמעות הצירוף "הערב השלישית", החזר בלשון דומה גם בפס' יב ("קצת מחר השלישית"), היא 'לערב השלישי', כלומר: דוד יסתתר מעתה ועד הערב השלישי, דהיינו – הערב שבסוף יום החודש השני.

2 "זבח הימים" הנו קרבן שנהגה המשפחה להקריב אחת לשנה, וכפי שנזכר לעיל א', כא: "ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח לה' את זבח הימים ואת נדר" (ועיינו גם ב', ט).

3 בנקודה זו שותף גם רלב"ג לגישת רד"ק, אם כי רלב"ג לא התייחס לבעיות האחרות.

את דוד על כך? והנה, סביב עניין זה מתפתח דיאלוג מפותל בין דוד לבין יונתן:

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חֲלִילָה לְךָ כִּי אִם יָדַע אָדָּע כִּי כָלְתָה הָרְעָה מֵעַם אָבִי לְבֹא עֲלֶיךָ וְלֹא אֶתָּה אֲגִיד לְךָ: <sup>5</sup> (י) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל יְהוֹנָתָן מִי יֵגִיד לִי אוּמָה יַעֲנֶךָ אָבִיךָ קֶשֶׁה: <sup>6</sup> (יא) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל דָּוִד לְכֵה וְנִצָּא הַשָּׂדֶה וְיִצְאוּ שְׂנֵיהֶם הַשָּׂדֶה: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל דָּוִד ה' אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי אֶחָקֵר אֶת אָבִי כַּעֲת מִחֵר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה טוֹב אֶל דָּוִד וְלֹא אֲזַ אֶשְׁלַח אֶלֶיךָ וְגִלְתִּי אֶת אֲזָנְךָ: <sup>7</sup> (יג) פֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִיהוֹנָתָן וְכֵה יִסִּיף כִּי יִיטֵב אֶל אָבִי אֶת הָרְעָה עֲלֶיךָ וְגִלְתִּי אֶת אֲזָנְךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהִלַּכְתָּ לְשָׁלוֹם וְיֵהִי ה' עִמָּךָ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אָבִי:

שאלתו של דוד כיצד ידע את התשובה, והצהרתו החוזרת ונשנית של יונתן כי יאמר אותה לדוד וכי לא יעלה על הדעת אחרת, רק מדגישות את הסדק שנתגלע באמון שבין השניים. הצורך של יונתן לחזור על עצמו, ולבסוף אף להוסיף שבועה על הבטחתו,<sup>8</sup> מוכיח שהוא חש בחוסר אמון מסוים מצדו של דוד.

כפי שנראה בהמשך, בפרק זה יונתן מתקשה יותר לעמוד באופן מוחלט וגלוי מול אביו לצדו של דוד, ובסופו של דבר הוא בוחר בחירה טרגית, המותירה אותו בצדו של שאול עד הסוף המר. אכן, קשה שלא לחוש בקושי העצום של יונתן לומר משפט דוגמת "וְיֵהִי ה' עִמָּךָ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אָבִי", וודאי שלא ניתן לשפוט את יונתן על חוסר ההכרעה במערכת יחסים זו. המקרא רק מבקש להסב את תשומת לבנו לדרמה המתרחשת נגד עינינו.

### ג. הברית והשבועה

בהמשך מוסיף יונתן ומחזק את המחויבות שבינו לבין דוד:

(יד) וְלֹא אִם עוֹדֶנִי חֵי וְלֹא תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד ה' וְלֹא אָמוּת: (טו) וְלֹא תִכְרִית אֶת חֶסֶדְךָ מֵעַם בֵּיתִי עַד עוֹלָם וְלֹא בְהִכְרַת ה' אֶת אֲבִי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי

דא עקא, שגישתו של רד"ק קשה מכמה טעמים. ראשית, על פי דברי רד"ק ניתן היה לצפות, שיונתן יזכיר את השבועה של שאול, שעליה התבסס לפי פירוש זה – אך השבועה אינה נזכרת בדבריו. המחשבה שיונתן מייעץ לדוד לחזור ולנגן לפני שאול גם כשרוח רעה שורה עליו, מתוך אמונה שיצליח להינצל גם בעתיד, נראית קשה ותמוהה. וגם הרעיון שדוד הוחזר לבית שאול נראה דחוק: המקרא מספר שדוד ברח מניו ברמה אל יונתן, ושם ניהל עמו את הדו-שיח המתואר בתחילת פרקנו, וקשה מאוד לראות באיזה שלב הוחזר דוד לבית שאול.

### ב. המורכבות ביחסי יונתן ודוד

נראה אפוא, שהמקרא מותיר את בעיית הרציפות שבין שני הפרקים באופן מכוון, אף שמבחינה מעשית קשה עד מאוד לקראם כאחד.<sup>4</sup> למה בחר המקרא לנקוט בדרך זו? נראה, שעלינו לפתור בעיה זו בדרך דומה (גם אם לא זהה) לדרך בה הלכנו בפתרון בעיות הרציפות בפרקים ח'–ז'. סביר להניח שבאופן זה מבקש המקרא להביע שניות מסוימת, שהדרך הטובה ביותר לתארה היא הצגת הדברים מזוויות ראייה שונות, מבלי ליצור בהכרח רציפות עניינית. רק באופן זה יבחין הקורא שאין כאן סיפור אחד המסופר מזווית ראייה אחת, כי אם סיפור מזוויות ראייה שונות. לאיזו שניות מכוון אותנו המקרא כאן? מה מטרת הצגת הסיפור באופן הממחיש שיש כאן מורכבות מסוימת?

דומה, שהמטרה המרכזית של התיאור הכפול היא להציג את השניות ביחסו של יונתן לדוד. בפרק י"ט היה יונתן המניע המרכזי בניסיון להשפיע על יחסו של שאול אליו: הוא זה שאמר לדוד להסתתר בשדה, הוא זה שיזם את השיחה עם שאול כדי לשכנעו שלא לפגוע בדוד, והוא זה שהחזיר את דוד בפועל לבית שאול – "וְיֵהִי לְפָנָיו כַּאֲתֻמּוֹל שְׁלִשׁוֹם" (ט"ז, ט"ח). בפרק כ' דוד הוא היוזם, ויונתן נגרר אחריו. גם בפרק זה מתגלה אהבתו של יונתן לדוד, אך הפרק מציג גם את הקרע בנפשו של יונתן בין יחסו לדוד ובין חובתו כלפי אביו. דוד מודע למורכבות זו אצל יונתן, ומתוך מודעות זו צומחת, כנראה, הטענה החריפה:

(ח) וְעֵשִׂיתָ חֶסֶד עַל עֲבֹדְךָ כִּי בְבָרִית ה' הִבַּאתָ אֶת עֲבֹדְךָ עִמָּךָ וְאִם יֵשׁ בִּי עוֹן הַמִּיתֵנִי אֶתָּה וְעַד אָבִיךָ לְמָה זֶה תִּבְיָאֵנִי:

הסתכלות זו שופכת אור על המשך השיחה בין יונתן לדוד. כאמור, דוד מציע שהוא ייעדר מסעודת החודש, ותגובתו שאול להיעדרותו תביא לידי ביטוי את יחסו האמתי לדוד. ואולם, עדיין נותר פרט אחד שיש להסדירו: אם תגובתו של שאול תהיה חיובית, יוכח שאין בכך בעיה; אך אם יכעס שאול, ויתברר שברצונו להרוג את דוד – כיצד ידע יונתן

5 רש"י ורד"ק פירשו שיונתן אומר כי חלילה לדוד לחשוב שיונתן ידע כי כלתה הרעה מעם שאול אל דוד ולא יגיד לו זאת. ברם, ניתן גם לקרוא את הפסוק בתמיחה: היעלה על דעתו של דוד שיונתן ידע את התשובה ולא יגידנה לדוד?!

6 הביטוי קשה, אף שכוונתו הכללית ברורה. רד"ק כתב: "פירוש: אם טוב יענך או אם יענך קשה, ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו". ועיין שם, שהביא פסוק נוסף במבנה כעין זה.

7 את הדברים האלה פירש גם רד"ק כתמיחה.

8 יש לתת את הדעת גם על כך שיונתן נוקט בשבועתו בשם הויה"ה – "כֵּה יַעֲשֶׂה ה' לִיהוֹנָתָן וְכֵה יִסִּיף" – בניגוד לכל המקומות האחרים בספר, ובספרי הנביאים בכלל, בהם נאמר תמיד "כֵּה יַעֲשֶׂה א-לֵהִים" (עיין שם"א ג', יז; י"ד, מד; כ"ה, כב; שם"ב ג', ט, לה; י"ט, יד; מל"א ב', כג; מל"ב ו', לא). הדבר מעיד על צורך בהדגשה יתרה, וכדוגמתו נמצא רק בדברי רות לנעמי "בַּאֲשֶׁר תְּמוֹתַי אָמוּת וְשֵׁם אֶקְבֹּר פֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֵה יִסִּיף כִּי הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינְךָ" (רות א', יז).

4 אמנם הפרק פותח במילים "וַיִּכְרַח דָּוִד מִנְיֹת גְרָמָה וַיָּבֵא וַיֹּאמֶר לְפָנָי יְהוֹנָתָן...", היוצרות זיקה בינו לבין הפרק שלפניו, אך נראה שהן נכתבו רק כדי לומר שאכן סיפור אחד לפנינו, מבלי להיכנס לפרטיו ולשאלת היחס שבין הדברים.

הָאֲדָמָה: (טז) וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ ה' מִיַּד אִיבֵי דָּוִד:<sup>9</sup>

הלשון מוסיפה להיות עמומה ביותר, הן בדברי יונתן הן בדברי המקרא עצמו. מבין השיטין נראה, שיונתן מעלה חשש שמא כשיעלה דוד למלוכה יפגע בבית שאול, ובכלל זה גם בצאצאיו, ומשום כך הוא כורת ברית עם בית דוד.<sup>10</sup> קשה להתעלם מאווירת החשש שמעורר כאן יונתן, ובעיקר מן השימוש המרובה במילה "לא" – חמש פעמים בפסוקים יד-טו.

יתרה מזאת, בשני פסוקים (טו-טז) חוזר הפועל כר"ת שלוש פעמים, בשלוש משמעויות שונות: "וְלֹא תִכְרֹת אֶת חֶסֶדְךָ מִעַם בְּיַתִּי עַד עוֹלָם" – במובן של ביטול והשכחה; "וְלֹא בְהִכְרֹת ה' אֶת אִיבֵי דָּוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" – במובן של השמדה; "וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם בֵּית דָּוִד" – במשמעות של יצירת ברית. דומה, שהשימוש המשולש בשורש זה מבטא את הקשר בין חששותיו של יונתן מהכרתת חסדו של דוד כלפיו ובין כריתת הברית עם דוד, המתוארת כמי שנובעת, במידה מסוימת, מתוך אינטרס אישי של יונתן.<sup>11</sup>

עם זאת, המקרא שב ומתאר מיד פן נוסף במערכת יחסים זו:

(יז) וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת דָּוִד בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתוֹ כִּי אֶהְבֵּת נַפְשׁוֹ אֶהְבוּ:

ניתן לסכם ולומר, שמערכת היחסים בין דוד ויונתן מיוצגת בשני ההיבטים שהוזכרו כאן: הברית והשבועה. כריתת הברית לוותה באווירת חשדנות מסוימת, הנובעת באופן טבעי מן המבנה הטרגי של המשולש דוד-יונתן-שאול. השבועה, לעומתה, נבעה מן האהבה הטהורה של יונתן לדוד, שיסודה, כפי שהזכרנו בפרקים הקודמים, בהזדהות העמוקה שחש יונתן עם דוד ועם אמונתו. שני ההיבטים הללו יסיפו ללוות את מערכת היחסים המיוחדת הזו, שלא זכתה להגשים את עצמה לאורך ימים.

\*\*\*\*\*  
כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בוק, תשס"ח  
עורך: בעז קלוש  
\*\*\*\*\*  
בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון  
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>  
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>  
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5  
דואל: [office@etzion.org.il](mailto:office@etzion.org.il)  
\*\*\*\*\*

9 נראה שהדברים אמורים בלשון נקייה, ושיעורם: ה' יבקש מיד דוד אם יפר דוד את הברית (עיין רש"י ורד"ק).

10 חששו של יונתן נובע מן הנוהג המוכר, שמנהיג חדש משמיד את בית המנהיג הקודם, כדרך שעשו, למשל, אבימלך (שופטים ט', ה) ויהוא (מל"ב י', ו-ז).

11 אמנם חז"ל תיארו, כידוע, את אהבת דוד ויונתן כ"אהבה שאינה תלויה בדבר" (אבות פ"ה מט"ז). דומה שפן כזה אכן קיים ביחסי דוד ויונתן, אך אין הוא משקף את התמונה כולה.